

Räddningsinsatser för salamandrar i Olovslundsdammen 2013

Miljöförvaltningen,
augusti 2013

Salamanderräddning 2013
Utgivningsdatum: juni 2013
Utgivare: Miljöförvaltningen
Kontaktperson: Gunilla Hjorth
Omslagsfoto: Magnus Sannebro
Konsult: Martina Kiibus

Rapporten har tagits fram av Martina Kiibus på uppdrag av miljöförvaltningen i Stockholm och Bromma stadsdelsförvaltning.

Kartläggning av och räddningsinsatser för salamanderpopulationerna i Olovslundsdammen, Bromma

Martina Kiibus, 2013-07-11

Sammanfattning

Olovslundsdammen är en av Stockholms stads individtätaste vattensalamanderlokaler. Då den intilliggande plaskdammen utgör en fälla för salamandrarna under deras vårvandring till Olovslundsdammen, har Olovslundsskolan sedan 2008 kartlagt och räddat de vattensalamandrar som har påträffats i plaskdammen. Detta har skett under handledning av Martina Kiibus på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Miljöförvaltningen i Stockholms stad.

2013 hittades och räddades 137 större vattensalamandrar (68 hanar och 69 honor) samt 409 mindre vattensalamandrar (205 hanar och 204 honor). Under 2008-2013 har sammanlagt 857 större vattensalamandrar räddats och endast sju stycken påträffats döda, vilket visar att Olovslundsskolan gör en värdefull insats för att förstärka och utveckla salamanderpopulationerna i Olovlund. På sikt behövs det dock mer permanenta åtgärder för att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen.

För sjunde året i rad genomfördes i maj 2013 en inventering av Olovslundsdammen. 5 större och 181 mindre vattensalamandrar observerades. Årets inventeringsresultat är ett av de lägsta sedan dessa inventeringar påbörjades 2007. Det beror framför allt på den sena våren och islossningen som innebär att de flesta salamandrar inte hade hunnit ner till dammen för att leka vid inventeringstillfället. Dessutom var dammen grumlig på grund av sen vattenpåfyllning vilket försvårade den visuella lampinventeringen.

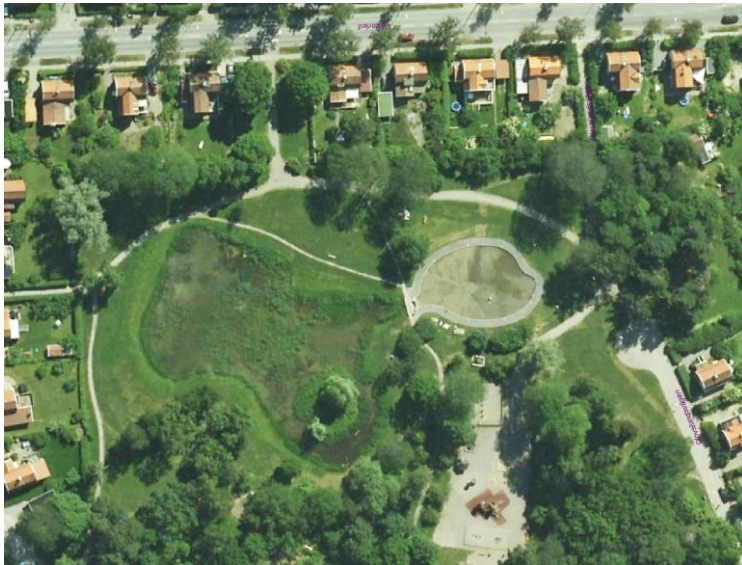
Inledning

Under våren 2013 har Martina Kiibus på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Miljöförvaltningen i Stockholms stad handlett och analyserat Olovslundsskolans kartläggning av och räddningsinsatser för större och mindre vattensalamandrar vid Olovslundsdammen.

Bakgrund

Olovslundsdammen är en anlagd damm i en parkmiljö inom villaområdet Olovlund. Dammen är en av Stockholms stads individtätaste vattensalamanderlokaler vid den tid på året då djuren genomför sin lek. En grov uppskattning är att villaområdet i Olovlund inklusive dammen hyser cirka 8-10 000 mindre vattensalamandrar och cirka 6-700 av den större arten. Dammen är grund, relativt varm och väl solbelyst samt fri från fiskar och kräftor (som annars äter salamandrarna eller deras ägg och larver) och utgör därmed en god lekmiljö för de båda salamanderarterna. Det finns också ett starkt engagemang i omgivande villaområde för dammen och dess lekande salamandrar. Problemet är att den är isolerad från andra dammar och våtmarker och därmed sårbar för eventuella störningar. För att säkerställa salamanderpopulationerna krävs det därför åtgärder i syfte att säkerställa och förbättra livsmiljön för djuren.

2007 tog Bromma stadsdelsförvaltning fram en skötselplan för Olovslundsdammen och stadsdelsförvaltningen är också ansvarig för dammens och parkområdets skötsel. Under arbetet med skötselplanen kom det fram att den intilliggande plaskdammen utgör en fälla för vattensalamandrarna under deras vandring till Olovslundsdammen (här även kallad "naturdammen") från övervintringslokalerna i omgivningarna (Fig 1). Plaskdammen är torrlagd under salamandrarnas vandringsperiod (april-maj) och fylls inte med vatten förrän i slutet av maj. Dammens kanter är lodräta vilket innebär att de salamandrar som ramlat ner i plaskdammen inte kan ta sig upp igen.

Figur 1. Olovslundsdammen med den angränsande plaskdammen till höger i bilden. Muren längs den västra kortändan (till höger i bild) var inte uppförd vid fotograferingstillfället. Ortofoto från Stockholms stadsbyggnadskontor.

För att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen under sin vandring mot Olovslundsdammen finansierades och uppfördes i april 2008, med artskyddsmedel från Länsstyrelsen och i samarbete med Bromma stadsdelsförvaltning, en låg mur vid den västra kortändan av plaskdammen (den del av plaskdammen som är längst bort från naturdammen). Tanken med muren är att den ska hindra salamandrarna från att hamna i plaskdammen och istället dirigera om dem så att de vandrar mot naturdammen. Muren tycks ha en tydlig effekt, vilket syntes bäst i samband med uppförandet 2008. Effekten av muren är dock inte hundra procentig, vilket kanske inte heller var väntat, eftersom den endast är 26 meter lång och därmed inte är heltäckande runt plaskdammen.

Under våren 2008 inleddes ett samarbete med Olovslundsskolan. Två skolklasser kartlade salamandrarnas vandring för att se hur många som fastnade i plaskdammen och om muren fick någon betydelse. Eleverna flyttade också över påträffade salamandrar från plaskdammen till naturdammen. Detta upprepades 2009, 2010, 2011 och 2012.

Metodik

Under lekperioden, dvs från mitten av april till början av juni, genomsöktes plaskdammen intill Olovslundsdammen dagligen. Lekperioden och kartläggningen brukar normalt inträffa i slutet av mars till slutet av maj, men försenades i år på grund av den sena våren och islossningen. Arbetet utfördes av elever och lärare i åk 4 i Olovslundsskolan, som dagligen iakttog hur många honor och hanar av större respektive mindre vattensalamander som fastnade i plaskdammen. För att få en tydligare bild av själva vandringen samt underlag för mer långsiktiga åtgärder vid denna, noterade eleverna också var i plaskdammen salamandrarna påträffades. Klasserna hade gjort i ordning fem större lövhögar fördelade längs dammens innerkant. Dessa lövhögar vittjades försiktigt varje dag, varefter de vattnades för att hållas fuktiga, då djuren är mycket känsliga för uttorkning. De funna salamandrarna flyttades därefter varsamt över till naturdammen.

Vid en informationsträff, ”salamanderkväll”, med närboende den 3 maj 2013 genomfördes en räkning i lamppljus av antalet salamandrar i Olovslundsdammens strandzon. Lampinventeringen kompletterades med håvning i strandkanten. Inventeringen skedde kl 21.15-22.30 under ledning av Stefan Lundberg, biolog från Naturhistoriska riksmuseet.

Resultat

Kartläggningen av vandringsen till Olovslundsdammens plaskdamm

Den 16 april började räddningsarbetet och kartläggningen av dammen, då nio större och 30 mindre vattensalamandrar hittades. Plaskdammen fortsatte att bevakas till och med den 4 juni. Sedan släpptes badvattnet på. Under perioden 16 april till 4 juni räddade eleverna och deras lärare 137 större vattensalamandrar, varav 68 hanar och 69 honor (Fig 2), samt 409 mindre vattensalamandrar (205 hanar och 204 honor, Fig 3) från plaskdammen. Fem av de större vattensalamandrar som hittades från och med den 9 maj och två av de mindre vattensalamandrar var troligen inte köns mogna. Ett par av de större juvenilerna var endast cirka 3-4 cm långa och därmed svåra att könsbestämma. I diagrammet har de alla registrerats som hanar.

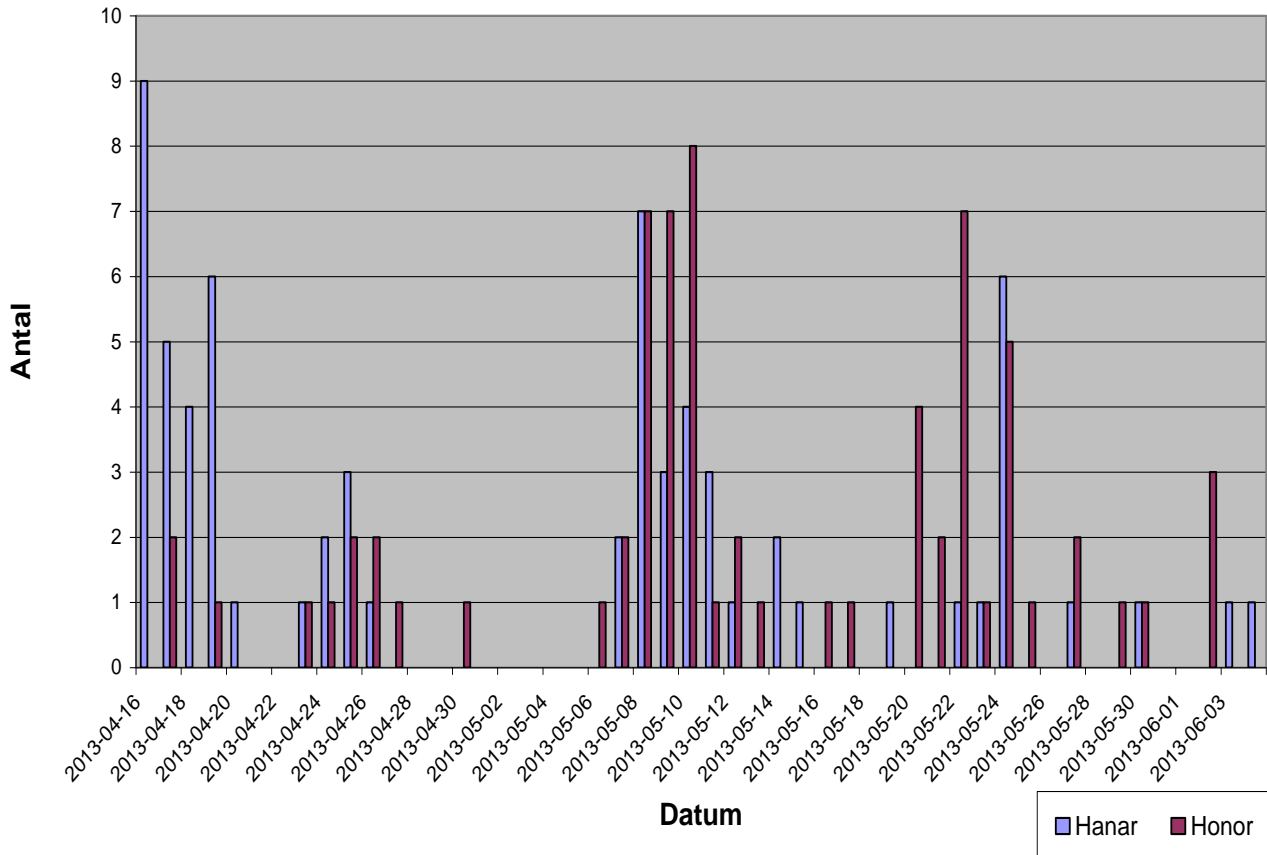
Räddningsarbetet började nästan en månad senare än 2012, vilket beror på den sena våren och islossningen. Olovslundsskolan hade bevakat dammen även innan den 16 april, men det var först då som det var tillräckligt isfritt för att hitta några salamandrar i dammen. Den 17 april var en del av löven i plaskdammens lövhögar frusna och flera av de mindre vattensalamandrar låg stelfrusna i sina högar. De kvicknade dock till när barnen flyttat ner dem till vattenhinken och sedan vidare till naturdammen.

Den första veckan var nätterna kalla (endast några plusgrader), vilket kan ha påverkat salamandrarernas rörelsemönster. Tidigare år har de flesta salamandrar återfunnits i den ände som är närmast naturdammen, vilket inte är så förvånande eftersom det är dit djuren strävar i sin vårvandring. I år var det inte lika tydliga skillnader även om något fler (41 större och 112 mindre vattensalamandrar) hittades där än på de övriga fyra ställena i plaskdammen. En förklaring kan vara att salamandrar på grund av kylan och torkan försökte gömma sig i närmaste lövhög när de hade ramlat ner i plaskdammen, istället för att fortsätta vandra mot naturdammen.

Det var också en ovanligt torr vår, med endast ett fåtal regniga nätter. Under perioden 21 april – 8 maj var det bara en natt med lite regn (26 april). Precis som tidigare år fanns det ett samband mellan antalet fynd och hur regnigt och varm natten innan hade varit. Den 16 och 17 april när vandringsen kom igång hade ett lätt regn fallit under de föregående nätterna. Flest större vattensalamandrar hittades den 8-10 maj (totalt 36 st), vilket sammanfaller med att det kom lite regn nätterna innan den 9 och 10 maj. Sambandet var dock inte lika tydligt i år som tidigare år. Troligen hänger det ihop med att den sena och torra våren gjorde att salamandrar var tvungna att vandra ner till dammen även om det var torrt underlag. Den 8 maj hittades 14 större och 51 mindre vattensalamandrar, trots en längre period av torka. Djuren låg i klumpar i högarna, förmodligen för att få fukt av varandra.

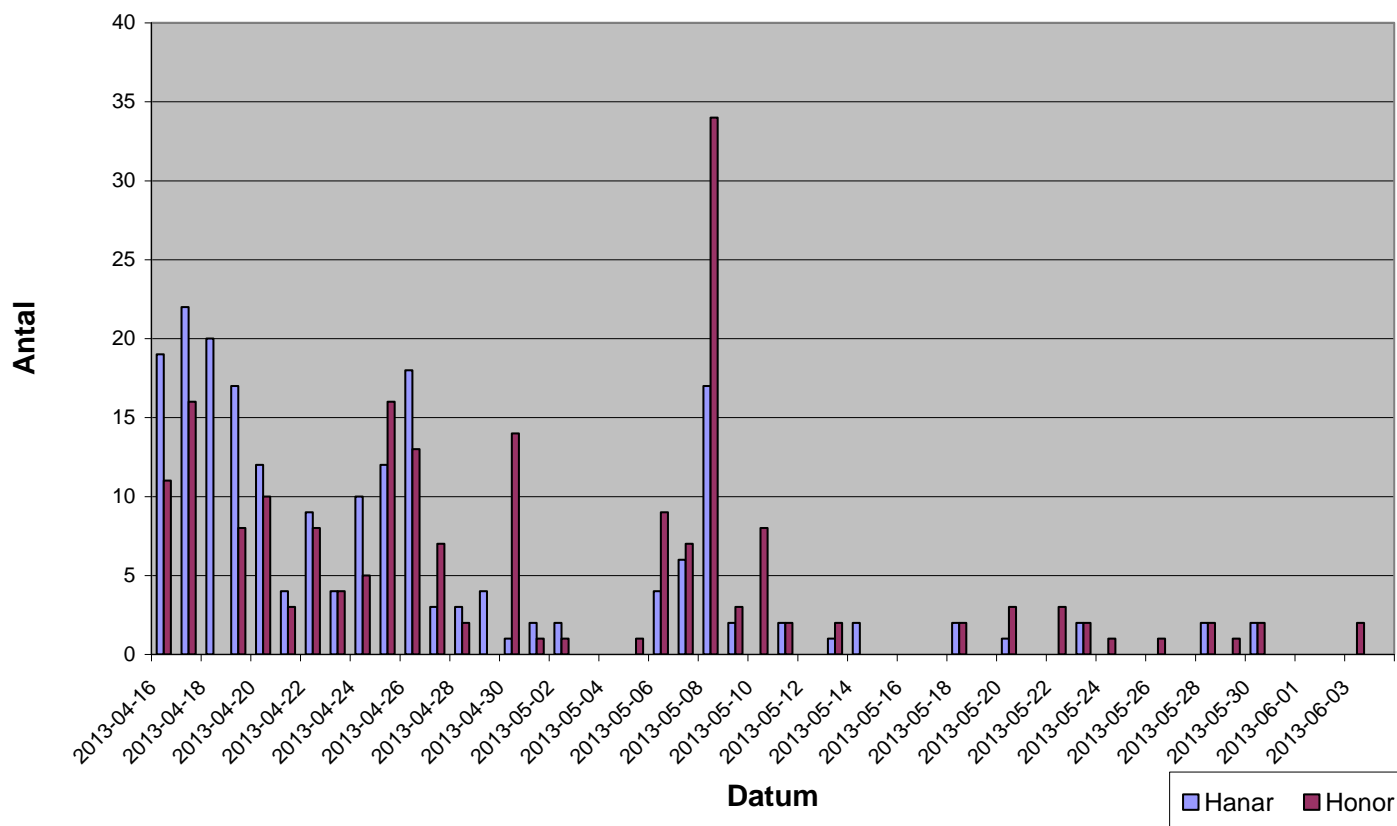
Det var ovanligt många döda vattensalamandrar i plaskdammen; 1 större och 6 mindre. De flesta döda djuren återfanns i början av perioden, när nätterna fortfarande var kalla. Ett par av dem hade inte hunnit gömma sig i någon lövhög. Flera av de döda mindre salamandrar hade sår på olika delar av kroppen. Troligen gjorde kylan och de relativt torra nätterna att de inte orkade fram till lövhögarna och därför lättare blev offer för rovdjur.

Återfunna större vattensalamandrar i Olovslunds plaskdamm

Figur 2 Antal påträffade större vattensalamandrar i plaskdammen invid Olovslundsdammen. De första fynden gjordes den 16 april, då isen precis hade smält undan efter en natt med lätt regn. Flest djur hittades den 8-10 maj, vilket delvis sammanfaller med regniga nätter.

Återfunna mindre vattensalamandrar i Olovslunds plaskdamm

Figur 3 Antal påträffade mindre vattensalamandrar i plaskdammen invid Olovslundsdammen. De första fynden gjordes den 16 april, då isen precis hade smält undan efter en natt med lätt regn. Sambandet mellan regniga nätter och antal observerade djur var inte lika tydligt som tidigare år. Den 8 maj, då flest fynd gjordes föregicks av en period med torra nätter..

Under motsvarande salamanderkartläggning 2012 hittades och räddades 130 större vattensalamandrar (79 hanar och 51 honor) samt 419 mindre vattensalamandrar (207 hanar och 212 honor). Två döda mindre och en död större vattensalamander hittades också.

2011 hittades och räddades 123 större vattensalamandrar, varav 62 hanar och 61 honor samt 330 mindre vattensalamandrar (136 hanar och 194 honor) från plaskdammen. Fyra döda mindre och en död större vattensalamander påträffades (Fig 4).

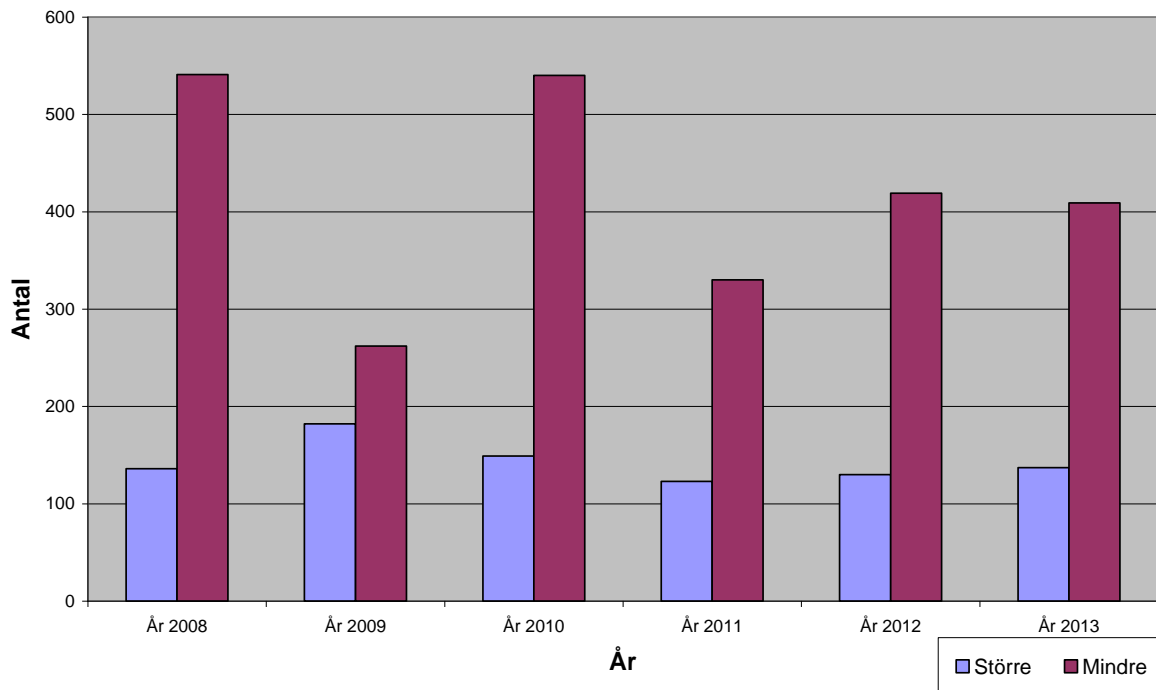
2010 hittades och räddades 149 större vattensalamandrar i plaskdammen (49 hanar och 100 honor) samt 540 mindre vattensalamandrar (224 hanar och 316 honor). Dessutom påträffades fyra döda mindre vattensalamandrar (Fig 4).

2009 hittades och räddades 182 större vattensalamandrar i plaskdammen och 262 mindre vattensalamandrar samt fyra döda mindre vattensalamandrar. 2008 hittades 136 större och 541 mindre vattensalamandrar (samt 40 döda mindre och 4 döda större vattensalamandrar). Det var en tydlig nedgång i framför allt antalet mindre vattensalamandrar som fastnat i plaskdammen efter att muren uppförts den 11 april (Fig 4).

Resultaten bekräftar att plaskdammen innebär ett allvarligt hot mot populationen av framför allt större vattensalamander, något som nu temporärt åtgärdats med hjälp av den uppförda muren och framför allt

tack vare Olovslundsskolans insatser. Under de här åren (2008-2013) har sammanlagt 857 större vattensalamandrar räddats och endast sju stycken påträffats döda. På längre sikt behövs det dock mer permanenta åtgärder.

Antal räddade vattensalamandrar i Olovslunds plaskdamm

Figur 4 Antal påträffade och räddade vattensalamandrar i plaskdammen i Olovslund under åren 2008-2013. De blå staplarna visar antal påträffade större vattensalamandrar, de röda visar antal mindre vattensalamandrar. Uppförandet av muren år 2008 medförde en minskning av framför allt antal påträffade mindre vattensalamandrar. Sammanlagt har 857 större vattensalamandrar räddats från plaskdammen under åren 2008-2013.

Inventeringen i Olovslundsdammen

Vid inventeringen i samband med "salamanderkvällen" den 3 maj 2013 observerades 5 större och 181 mindre vattensalamandrar (Fig 5).

Vid en motsvarande inventering den 4 maj 2012 hittades 91 större och 838 mindre vattensalamandrar. Den 6 maj 2011 hittades 36 större och 360 mindre vattensalamandrar. Den 7 maj 2010 hittades 3 större och 143 mindre vattensalamandrar. Den 9 maj 2009 hittades 63 större och 445 mindre vattensalamandrar. Den 8 maj 2008 hittades 8 större och 328 mindre vattensalamandrar. I maj 2007 hittades 15 större och 246 mindre vattensalamandrar (Fig 5).

Att så pass få salamandrar observerades i år beror framför allt på den sena våren. Det var först i mitten av april som isen försvann från dammen och salamandrarna började vandra ner för att leka. Endast 43 av de 137 större vattensalamandrarna och 281 av de 409 mindre vattensalamandrarna som återfanns i plaskdammen hittades under perioden 16 april – 3 maj. Den sena islossningen medförde också att vattnet i naturdammen fylldes på sent, varvid en lergrumling kvarstod vid inventeringstillfället den 3 maj, något som försvårade den visuella lampinventeringen. En liknande situation inträffade år 2010,

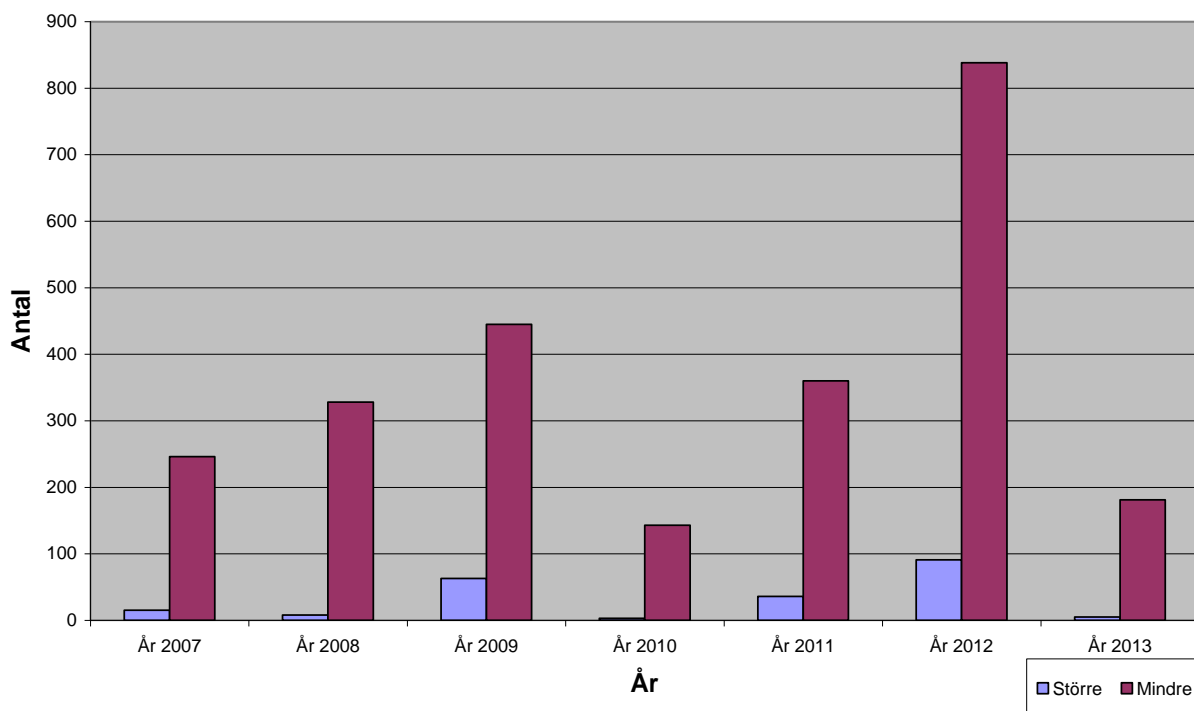
då vattnet i naturdammen också fylldes på för sent, i strid mot skötselplanens föreskrifter. Innan vattnet fylldes på år 2010 var vattentillgången i naturdammen dålig vilket kan ha medfört en tillfällig minskning av populationsstorleken i dammen. Det skulle kunna vara en förklaring till att färre djur observerades 2011 och 2010 än 2009. Det var också något färre djur som räddades från plaskdammen 2011 jämfört med tidigare år (se ovan).

2008 var vattnet tämligen grumligt, vilket försvårade inventeringen, men mycket tyder ändå på att populationen ökade fram till och med 2009 tack vare de insatser som gjorts 2008 och 2009.

2012 års inventeringsresultat är det högsta hittills och kan ha flera orsaker. Dels var det relativt klart vatten, vilket underlättade inventeringen, dels var vattentillgången i naturdammen bättre än 2010. Det kan också vara en spegling av att populationsstorleken i dammen faktiskt har ökat tack vare de senaste årens insatser. Antalet återfunna större vattensalamandrar i plaskdammen var däremot lägre än 2008-2010.

Inventeringen skedde under Bromma stadsdelsförvaltnings årliga salamanderkväll för de boende runt Olovslundsdammen. Liksom tidigare år var det stor uppslutning och cirka 100 personer deltog, varav drygt hälften var barn. Martina Kiibus informerade om Olovslundsskolans kartläggnings- och räddningsarbete och Stefan Lundberg, Naturhistoriska riksmuseet, som ansvarade för inventeringen, guidade och berättade om salamandrarna och andra groddjur.

Antal observerade vattensalamandrar i Olovslundsdammen

Figur 5. Antal observerade vattensalamandrar i naturdammen i Olovslund i inventeringen vid de årliga salamanderkvällarna i maj under åren 2007-2013. De blå staplarna visar antal större vattensalamandrar, de röda antal mindre vattensalamandrar. Att så få salamandrar observerades i år (2013) hänger troligen samman med den sena våren, då de flesta djuren inte hunnit ner till dammen vid inventeringstillfället.

Slutsatser och förslag till uppföljning

Då Olovslund med sin parkdamm hyser en av Stockholms stads största salamanderpopulationer är det viktigt att populationen stärks och utvecklas, både för sin egen skull, men också för att kunna bidra till att återetablera större vattensalamander i närliggande områden. Båda salamanderarterna vid Olovslund är fridlysta enligt nationell lagstiftning (Artskyddsförordning) och för den större vattensalamandern gäller även ett strikt skydd via internationell lagstiftning (EU-habitatdirektiv). Därför är det viktigt att Bromma stadsdelsförvaltning följer skötselplanen för Olovslundsdammen och ser till att vattenförsörjningen är tryggad under hela lekperioden samt förvaltar salamandrarna i parkområdet efter bästa förmåga i enlighet med skötselplanen.

Samarbetet med Olovslundsskolan är mycket lyckat och eleverna har tillsammans med sin lärare Elisabet Söderlund gjort fantastiska räddningsinsatser för salamandrarna och projektet. Genom sitt praktiska arbete har eleverna fått goda kunskaper om groddjur och värdet av biologisk mångfald i allmänhet och salamandrarna i Olovslundsdammen i synnerhet. Ansvaret ligger dock fortsatt på Bromma stadsdelsförvaltning att vidta åtgärder som minimerar risken att fridlysta djur dör på grund av parkanläggningens nuvarande utformning i området. På sikt behövs det därför mer permanenta åtgärder för att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen. Eftersom de allra flesta salamandrarna av de båda arterna har hittats och räddats i den del av plaskdammen som ligger närmast naturdammen, bör en anläggning av en fast gjuten ramp eller annan form av övergång från utflödet från plaskdammen till naturdammen vara ett komplement till den mur som uppfördes 2008 i syfte att ytterligare minska risken att djuren dör i plaskdammen vid sin vårvandring.